

Марија Крстић

jabuchica011@gmail.com

"КУРСАЦИЈЕ"- ТЕРАПЕУТСКА УСПАВАНКА? АНАЛИЗА ПОПУЛАРНЕ ДОМАЋЕ ХУМОРИСТИЧКЕ СЕРИЈЕ*

Апстракт: Предмет рада је анализа српске хумористичке телевизијске серије "Курсације" и њене популарности у домаћој јавности. Курсације су представници нација бивше Социјалистичке Републике Југославије и учесници курса за Специјалне балканске снаге. Сви су национално стереотипизовани, док је Србин и социјално одређен као Србин-Сељак. Серија показује потребу да се дефинише српски идентитет кроз стереотипе и понижавање других припадника бивше СФРЈ. Анализирала сам садржај DVD издања "Kursadžije" I-V, и, током рада сам користила резултате интервјуа са љубитељима и гледаоцима "Курсација" као и са сценаристом и глумцем у серији, Сашом Пантићем. Упркос лошем и слабом квалитету серије која се заснива углавном на употреби етничког хумора, серија је веома популарна међу различитим друштвеним, образовним и старосним групама у Србији. Стога је циљ истраживања био преиспитавање разлога зашто је ова (ре)конструкција Других важна публици и да ли је југоносталгија, као жудња за бољим временима један од разлога велике прихваћености и популарности серије.

Кључне речи: "Курсације", национални стереотипи, српски сељак, етнички хумор, југоносталгија

Увод

"Курсације" су телевизијска хумористичка серија Гранд продукције која се емитује током музичко-забавних емисија "Гранд шоу" и "Гранд парада" на телевизији Пинк. Заплет у серији није дубок и заснован је на

* Рад представља део дипломског рада "Дискурзивне праксе у серији 'Курсације' Гранд производње: етнички стереотипи и шта са њима?". Захваљујем се др Слободану Наумовићу на подршци приликом израде дипломског, неисцрпним стручним саветима и коментарима, као и за сугестију за сам назив овог рада. Поред тога, дугујем захвалност и својим саговорницима, пре свега господину Саши Пантићу, али и свима "анонимнима" који су део свог времена одвојили и посветили мени. Мојим професорима, Бојану Жикићу и Ивану Ковачевићу, захваљујем на саветима и коментарима ранијих верзија овог рада.

Курсације...

експлоатацији етничких и националних стереотипа путем, углавном, етничког хумора, стереотипа о српском сељаку и појма југоносталгије, док је глума извештачена и усиљена. Упркос томе, серија је веома гледана међу различитим друштвеним, образовним и старосним групама у Србији.¹ Стога је циљ истраживања био да се утврди зашто је ова (ре)конструкција Других важна публици и да ли је југоносталгија, као жудња за бољим временима један од разлога велике прихваћености и популарности серије? Истраживање је засновано, првенствено, на анализи DVD материјала "Kursadžije" I-V који представљају синтезу емитованих серија. Поред тога, разговарала сам са сценаристом и глумцем у серији, Сашом Пантићем, као и са групом гледалаца. Ови интервјуи су имали за циљ да осветле значења која су дефинисали организатори серије и значења која ишчитава сама публика.

"Курсације"

Серија "Курсације" се првенствено састоји од политичких и еротских вицева и националних стереотипа употребљених у њима. Акцентат је стављен на националну² и друштвену стратификацију ликова који су носио-

¹ "Курсације" су гледане и популарне широм бивше Југославије (v.<http://www.lisinski.hr/PokaziDatum.asp?datum=9.3.2008>; <http://www.pressonline.co.rs/vest.jsp?id=32122>). Како је изјавио Саша Пантић, они су током 2007. године имали двеста тридесет и седам представа у Србији и региону. "Не можемо да стигнемо све да одрадимо".

² Према неким савременим теоријама о етницитету не прави се разлика између појмова етнички и национални идентитет. С тим у вези, М. Малешевић изједначава појмове етницитет/етничка припадност и етнички идентитет као и појмове национали и етнички идентитет (2005: 219). Иако су етничке и националне групе као и идентитети повезани са њима, социо-културни конструкти и уверења да постоји нека заједничка култура којој сви припадамо, с обзиром да постоји разлика између појмова етничка група-нација, у раду користим појам "националног идентитета". Основна разлика између националног и етничког идентитета се испољава кроз различит однос према држави. Националиста сматра да државне границе треба да се подударају док многе етничке групе уопште не захтевају контролу над државом нити развијају праксе у том правцу (Eriksen 2004: 22). Етничке групе, иако поседују заједнички културни и историјски идентитет и веру у заједничко порекло, немају колективне политичке тежње као групе које себе сматрају нацијом (Hejvud 2004: 205, 206). Етничке и националне категорије се конструишу унутар једног јасно дефинисаног простора и док су неке категоризације одрживе друге нису. Неопходна основа мора постојати чак и кад измишљамо историју (Eriksen 2004: 163; v. Малешевић 2005: 220). То уједно значи да и стереотипи колико год били конструисани, укоренењени су у истини која је

ци идентитетских одлика припадника бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Етнички стереотипи као скупови готових, поједностављених и до крајности уопштених етничких судова (Љубоја 2001: 223) омогућавају идентификацију гледалаца са једним и дистанцирање од других ликова. Међу Курсацијама, Србин доминира по интелектуалној висprenости (упркос лошим оценама на курсу) и сексуалној моћи. Стереотипи помажу у дефинисању сопственог идентитета (Eriksen 2004: 51), зато што се одређивањем ко/шта су други, истовремено позиционира група која стереотипизује (у смислу ко/шта ми нисмо). Одређујући границе "наше" групе, путем истицања "наших" врлина и мана других група, стереотипи креирају калуп за разумевање (једног или више) друштва. У "Курсацијама", етнички стереотипи омогућавају гледаоцима да се идентификују са одређеним ликом/ликовима, позиционирају у односу на друге а самим тим и да "навијају" за свог јунака/своје јунаке који представљају припаднике СФР Југославије.³

У уводном делу првог DVD издања серије, гледаоци се упознају са радњом. Хумор на коме се заснива серија је већином вулгаран, обојен сексуалним инсинуацијама, док се поједине шале понављају из епизоде у епизоду или су старог порекла. Главни актери,⁴ Македонац Димче Сексовски (Саша Пантић), Црногорац Ђуро Палица (Бранко Бабовић), Босанац Фико (Неша Чолић), Словенац Јанез Дршко (Бане Видаковић), Хрват Хрвоје (Андрија Ковач) и Геца Луди Милојко (Ранко Горановић) изабрани су међу 20 000 кандидата на конкурс за полицајце.⁵ Хавијер Солана је дао новац за четворогодишње школовање полицајаца на Специјалном курсу за специјалне балканске снаге.⁶ Међу професорима су најважнији разредни старешина, професор Лабуд (Радован Миљанић), професорка музичког образовања Маца (Драгана Вујић) и професорка сексуалног

послужила као одскачна даска за њихову надградњу. О српском националном миту и схватању националног идентитета у Србији v. Nedeljković 2006.

³ Обично је у питању народ коме сам гледалац припада, али то није правило.

⁴ На четвртом издању "Курсација" се појављује и Пазарац (Мирсад Шабовић), студент Међународне размене Санцак - Босна - Санцак. У питању је Муслиман из Новог Пазара. Он је једини лик, чија се етничка и национална припадност не подудара. Он је становник Србије муслиманске вероисповести. Самим тим из Србије постоје два полазника курса.

⁵ М. Ђурковић (2005: 359) анализира телевизијске серије у првих пет година транзиције и примећује како у то време (као ни у периоду пре тога) нису постојале класичне полицијске серије које се баве полицијом и криминалцима. "Курсације" иако говоре о будућим полицајцима такође се не уклапају у класичан модел полицијских серија.

⁶ И сам назив "Курсације" је вишесмислен. "Ви ћете се од сада називати: Кур-Кур-са-Курса ... (чиме?)".

васпитања Цуца (Јована Петронијевић). Професор Лабуд је средовечни, зрео и озбиљан мушкарац, док су професорке младе, згодне и оскудно одевене у стилу кабаре садо-мазо извођачица. Простор у коме се све одиграва је школска учионица, док је место дешавања Београд о чему сазнајемо посредно (Хрвоје каже да мрзи овај Београд, професори причају српским језиком).

У серији, Босанац Фико је најглупљи и најлошији ученик. "Зашто Босанци имају браон очи? Дошло им из дупета у главу (Димче)". Он сам сматра да је боље бити глуп, зато што се не види, него бити ћелав.

За разлику од њега, Македонац Димче није јасно профилисан као глуп, односно паметан. "Да ти зборувам знаш. Ке дојду сад дома, во Битола, ми прашила жена. Димче, ке водамо љубав, ке се фатаме и љубамо пре ручок или после ручок? Ја кажем, како год ти сакаш, ама прво да ручаме". Врло често је предмет шала македонски језик. "Ђуро, што се удараш с раката во главата"?

Црногорац, Ђуро, је лењ. Разлика између Црногорца и магле је што се магла диже ујутро а Црногорац у подне (Јанез). Он има слабе сексуалне способности. Када професорки Цуци каже да има педесет година, она изненађена одговара: "Педесет? Па ја вам никада не бих дала". "Богами, ја не би ни мога". Црногорци су представљени као лопови од којих већина живи у Београду док би Ђуро требало да се врати у Црну Гору да обезбеђује шверц цигара и алкохола. "Кад би Црногорци имали светлеће очи, Београд би светлео као Париз (Јанез)". Жена је за Црногорце ниже биће. "За мене је жена машина за прање веша која пере и судове".

Јанез Дршко је бивши словеначки председнички кандидат⁷ хомосексуалног опредељења. "Ја бих хтео да вам шапнем нешто на уста". "Зашто на уста а не на уво?" "Ја бих хтео уста на уста, можда нађемо заједнички језик (Јанез и професор Лабуд)". Словенији се најчешће приписују прозападни и проевропски ставови док и политика саме земље иде у том правцу с обзиром да је једина земља бивше СФРЈ која је ушла у Европску унију. Словенија је 1984. године, прва у Источној Европи, одржала геј и лезбијски фестивал. У Љубљани 1995. године је одржана Интернационална конференција о хомосексуалности, а геј парада одржана 2001. године протекла је мирно. Исте године, у Београду је због нереда прекинута (прва и за сада последња) геј парада. "Реакције на обе стране формулисане су у од-

⁷ Не могу да тврдим, али можда је у питању алузија на покојног премијера и председника Словеније, Јанеза Дрновшека, о коме су кружиле гласине да је хомосексуалац (v. <http://www.leksikon-yu-mitologije.net/read.php?id=5387>; <http://www.seecult.org/portal/html/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=13762&mode=thread&order=0&thold=0&POSTNUKESID=58fb6a3fe7d764f20a366397f8cf1a33>)

носу према европејству: заступници права хомосексуалаца били су озлојеђени јер је контрамитинг показао да је Србија далеко од демократије и укључивања у Европу (...) они који су се противили окупљању хомосексуалаца истицали су да је Србија оаза патријархалних вредности (Mos 2002: 338)". Сматра се да је Европа "застранила" а да је праве вредности још увек могуће наћи на Балкану (од којег се Словенија одродила).

Хрвоје је умишљени, надобудни и уштогљени Хрват, интелектуалац. У серији његовим манирима и знању дат је "хрватски карактер", а самим тим и негативна вредност. "Ја своје знање и аристократију не дјелим ни са ким". Хрвоје је представљен као изразити националиста са експанзионистичким тежњама ка српским територијама који упорно инсистира на свом љепом језику и својој љепој држави.⁸

Геца Луди⁹ Милојко је Србин, сељак из Шумадије. Он је најминуциозније обрађени протагониста. Сем што је бунтовник, препун грубих и простих шала, Геца је и једини од Курсација велики и способни љубавник. Он је представљен као лош момак који стално псује али истовремено симпатичан и доброћудан. Био је у затвору и отац му је рекао "Добродошао сине!" Он је једини лик који је означен регионалним и колоквијалним изразом - "Геца" (Шумадинац/Србијанац), а не националном и етничком одредницом - Србин. Има бркове à la Вук Караџић и обучен је у шумадијску ношњу.¹⁰ Милојко је репрезент сељачке мудрости, али пренаглашено вулгар-

⁸ Према хрватско-српском речњаку који је направио Хрвоје, на хрватском језику "куче" је четвороножно кућно лајало са надгузним махалом; "прслук" – наткошуљни поткапут; "билијар" – четвороножно зеленочохано штапопикало. У наведеним епизодама се алудира на неприродност нових речи хрватског језика створених да би се направила и ојачала разлика између "два" језика. Петрановић истиче да су се елементи хрватског национализма јавили још 1967. године Делкарацијом о положају и називу хрватскога књижевнога језика којом су хрватске научне установе одбациле српскохрватски језик као један језик у варијантама (1988: 398, 399; v. Кулјић 1997: 158) "У жељи да уклони српски/југословенски 'рак' с тела хрватства, националистички Туђманов режим решио је да докаже постојање потпуно засебног националног језика. Извршене су измене на лексичком и синтаксичком нивоу, и тако је конструисан ексклузивни национални језик, онолико различит од српског и српскохрватског колико је то уопште и било могуће (Jansen 2005: 188)".

⁹ "Лудило" као дистинктивна српска карактеристика у "Курсацијама" ће бити предмет посебног истраживања и рада.

¹⁰ Иако се под народном ношњом подразумева фиксирани костим, ношња никада није била фиксни одевни елемент (сем као део музејске поставке). И сама шумадијска ношња, пролазила је кроз различите фазе, од подражавања оријенталног начина одевања до одбацивања истог и коришћења елемената из левантинске, градско-западне и војничке ношње (Prošić -Dvornić 1989: 14).

не. Када професорка Цуца поставља питање шта би више волели □ лепу а неверну жену или ружну а верну, Милојко одговара да би он рађе лепу жену која се швалерише са свима. "Боље тарту да једем са свима, него помије да једем сам". Он је сељак и поред Хрвоја (који је господин) једини актер који је социјално диференциран. "Свиње, козе. То су српска посла (Хрвоје)".

У свађама које постоје међу ликовима, један од учесника је увек Милојко. Сукоби између Јанеза и Милојка настају због различитих сексуалних опредељења. И док се Јанезове сексуалне алузије тумаче хомосексуално, докле Гецине упућене углађеном Хрвоју, имају дозу "сирове балканске мужевности", које чак и када су хомосексуалне, немају ту конотацију већ жељу да исмеју противника. Геца Јанеза назива "девојчицом" а истовремено се поиграва својом родном улогом. Када Хрвоје одговара да је из Сиска, Геца одговара "За доле ме стиска". Сукоби се још повремено јављају између Србина и Црногорца. "Мени ова коза личи на Црну Гору. Много се курчи а млеко не даје (Геца)". "Нек (Геца козу - М.К.) је понесе кући па нек прави козаке (Ђуро)".

С обзиром да се Србија налази у захукталој транзицији,¹¹ серија омогућава каналисање одређених осећања у вези са прошлошћу, садашњошћу а самим тим будућношћу, док се поиграва са савременим политичким дискурсима и ситуацијом која тишти народ. Хумор представља врсту уточишта, надреалну победу над стварношћу која нам не одговара. У серији се исмевају све политичке партије у Србији и на тај начин се, у ствари, обезбеђује публика различитих политичких опредељења зато што серија омогућава каналисање (појединачних) фрустрација и незадовољстава гледалаца са савременом политичком ситуацијом у Србији. "Стара влада је довела Србију на руб а нова влада је одлучила да направи одлучан корак напред (Хрвоје)". Једино је четнички покрет приказан као начело правог Србина. "Партизани су били борци за народно ослободилачко ослобођење. (...) Иво, Лола и Рибар. А четници су били деда Милојко, ујна Спасенија, деда Радојко, стрина Миленија (...) и цела многобројна фамилија (Милојко)".

Као што је показано у примерима, у серији доминира етнички хумор. "(...) под појмом етнички хумор подразумевамо све оне варијанте кратких хумористичких форми у којима су главни карактери етнички или на-

¹¹ Транзиција представља период трансформације бивших социјалистичких земаља у последњој деценији XX века и (у идеалном случају) усвајање западних капиталистичких облика производње (cf. Verderi 2005). Скуп промена којим се друштво трансформише из нетржишне у тржишну економију, из ауторитарног једнопартијског система у демократски вишепартијски систем (Малешевић 2005: 219). О годинама и стању у Србији пред почетак транзиције v. Ђурковић 2005.

ционално профилисани типови (Љубоја 2001: 15)". Г. Љубоја наглашава да хумор није спонтана делатност већ свесна креација са конкретним разлозима. Хумор увек нешто значи и има улогу да нешто чини. Хумор представља холистичко средство и стратегију за ефективно разрешавање криза (Pasquali 2003: 399) и социјално санкционисано оруђе за стишавање тензија које су нужност сваке људске заједнице (Љубоја 2001: 210). У зависности од ситуације, хумор може да представља вештину преживљавања тешких ситуација (Fisher 1986: 227). Етнички хумор у серији "Курсације" евоцира позитивне аспекте Југославије, подсећа на заједништво али и на угледнији статус који је Србија, као чланица СФРЈ имала у свету и самим тим нуди оквир за пожељну(и)у будућност.

"Од Вардара па до Триглава...", unplugged version

Један од могућих разлога који објашњава популарност и гледаност "Курсација" и даје одговор на питање зашто је и даље важно и интересно занимати се за наше блиске суседе, некадашњу браћу и сународнике је југоносталгија. Носталгија се састоји од грчких речи *nostos* - повратак/враћање кући и *algos* - бол, чежња, жудња особе за повратком у своју домовину или кућу (Schäuble 2008; Palmberger 2008; v. Jansen 2005: 219-259). Иако југоносталгија може представљати нереална, анахрона, анти-патриотска и издајничка осећања,¹² у позитивном смислу представља носталгичне емотивне везе помоћу којих се идеализују позитивни аспекти СФРЈ (v. Spasić 2003: 106-108). Висока гледаност "Курсација" потврђује да је у Србији и даље важан дискурс о Југославији¹³ али и показује да улогу у све већој реификацији југоносталгије имају медији.¹⁴ Према гледаоцима, "Курсације" своју популарност заснивају на забавним коментарима о савременој политичкој ситуацији у Србији и на подсећањима на добар живот у СФР Југославији. Нормалности које је оличавала Југославија а које истичу и моји саговорници представљају: материјално благостање, мир, отвореност граница, углед земље и њених грађана, друштвени ред, стабилност уређења и основних друштвених правила (Spasić 2003: 101-105). Испитаници су или директно спомињали (југо)носталгију или су говорили о Југославији, као о важном периоду своје историје којег се радо сећају и који већина радо и прижељкује. "Код већине људи, једначина СФРЈ = нормалан живот успоставља се непроблематично и без даљих квалификација, а дискурзивни терен на којем се ја-

¹² <http://en.wikipedia.org/wiki/Yugonostalgia>

¹³ Спасићева, на основу истраживања и анкета из 2002. године, закључује да СФРЈ представља најдоступнији модел "нормалног живота" (2003: 100).

¹⁴ http://www.nspm.org.yu/kulturnapolitika/2007_hofman2.htm

Курсације...

вља је превасходно искуствено-биографски (Spasić 2003: 100)". "Курсације" су начин да се подсетите тог, за њих, нормалног живота. "Курсације" волим да гледам јер су смешни, што имају кратке и ефектне дијалоге и што су особе из 'Курсација' представници бивших југословенских република. Друге нације нас привлаче јер још увек имамо у сећању тај суживот са њима, који је био леп, без трзавица. Прија нам када се износе мане на подругљив, смешан и ироничан начин јер знамо да су истините".¹⁵ На серију се гледа као на ефикасан начин да се обнове добри односи. "Ми смо били срећан народ док смо били заједно. Камо среће да смо остали заједно! Далеко бисмо догурали".¹⁶ У питању је носталгија за тим временима. "Било је много добро време. Подједнако за целу средњу класу. Обичан човек је могао да оде на море, да школује ђака, дигне кредит без проблема".¹⁷ Упркос ратовима који су уследили, сећање на Југославију је испуњено углавном пријатним сећањима. "Била је то једна фина земља где је владала слобода. Сада је велика несигурност, страх, неповерење и непоштовање".¹⁸ Слична размишљања је имао и Саша Пантић, сценариста и глумца у серији. Према господину Пантићу, разлог зашто су њихове представе толико тражене и популарне је добро сећање на бившу Југославију. "Кључни разлог популарности је југоносталгија. У 'Курсацијама' су сви учесници различите националности. Свака нација навија за свог представника. 'Курсације' их воде у време када смо сви били заједно и живели лепо и срећно".

Статус Србије се од времена распада СФРЈ драстично променио. Србија је једина земља која се није отцепила од Југославије. Сви су одлазили, док је она поносно остала на броду који тоне. Југоносталгија пружа уточниште јер подсећа на време када је Србија имала доминантан положај на Балкану.¹⁹ Срби су били већински народ (Кулијић 1997: 148; 150), Београд је био главни град државе (cf. Živković 2001a: 13), а званични језик је био српско-хрватски. "У памћењу свакодневице социјализма заборавља се на ауторитарност режима, а памти се друштвена сигурност (Кулијић 2004: 111)". А. Хофман је истакла да је током деведесетих у Србији вла-

¹⁵ Саговорник из Београда, 1950. годиште, машински инжењер

¹⁶ Саговорница из Београда, 1952. годиште, посластичар у пензији

¹⁷ Саговорница из Београда, 1952. годиште, продавачица у пензији

¹⁸ Саговорница из Београда, 1945. годиште, просветни радник у пензији

¹⁹ Према Кулијићу, за време СФР Југославије, код већине република је Београд, као престоница, економски и политички био повезиван са представом о сталној српској доминацији (1997: 154) док је економски централизам био поистовећен са великосрпским национализмом (1997: 157). Да незадовољства постоје и да нису превазиђена, говори и чињеница о демолирању хрватске амбасаде у Београду на протесту против проглашења независности Косова у фебруару 2008. године. У то време, Хрватска се није још изјаснила по том питању.

дало становиште о Србији као природној наследници старе Југославије. Југоносталгија пружа врсту критике садашњег друштва и пружа оријентир за будућност, у смислу носталгије за будућношћу (PalMBERGER 2008). У питању је пројектовање идеја о "златној" прошлости у "суморну" будућност, односно југоносталгија представља начин превазилажења тренутне ситуације (коју гледаоци перципирају као "пад") путем евоцирања прошлости.

Српски антисептик: сељаштво

Појам вредног, радног, часног али сиромашног "сељака" из Шумадије, представља одредницу српског идентитета који се експлоатише у "Курсацијама". У серији "Шумадинац" није географски омеђен термин,²⁰ већ је то преваходно политичко одређење и поистовећивање са Србином, онаквим какав је заиста и какав треба да нас представља. "Сељак" је веома експлоатисан појам у српској политичкој, друштвено-економској и културној сфери. Према Гордију, у време нарастајућег национализма у Србији деведесетих година, градска језгра су постала предмет идеолошког непријатељства. Села су углавном била етнички хомогена и величана као носиоци поштења и места изворног начина живота. "'Прави сељак' из руралних крајева, посебно из 'срца Србије' Шумадије, постао је идеал националног идентитета (Živković 1995 према Gordi 2001: 27)". Како Наумовић истиче, Вук Караџић је уоквирио стереотип о српском народу одредивши га као културно и социјално хомоген, односно сељачки. Интересантно је да су сељаци, као друштвени слој, на изумирању. Сељак се претвара у пољопривредног произвођача који је део индустријског друштва у коме локални колективитети немају више аутономију (Mendras 1986: 31).

Пример манипулисања сељачким српским идентитетом представљају етнопсихолошки радови Ј. Цвијића који је писао да су Шумадинци активни, способни, здравих живаца и разума. Сељаци имају развијен смисао за комично док се све оно што се не допада, јавно износи у шалама, хумором и исмевањем (Цвијић 1992: 49). Шумадинци су дружељубиви, весели али кад треба и озбиљни. "Бити сељак" значи бити природан, здрав, маштовит и способан. "Бити сељак" је истовремено начин живота, врлина и квалитет. "Сељаци су најбољи представници шумадијског ка-

²⁰ У географском погледу, шумадијски регион је ограничен рекама: на северу Савом и Дунавом, на истоку Великом Моравом, Западном Моравом на југу и Колубаром, Љигом и Дичином на западу (Prošić-Dvornić 1989: 7). Становништво тог региона није ни у ком случају хомогено. Миграције су биле честе, почев од XIV до XIX века (Prošić-Dvornić 1989: 7-8).

рактера и средине. (...) Сељаци чине огромну резерву снага. (...) Сви су прожети живом љубављу према отаџбини (Цвијић 1992: 51-52)". То није све. Сељаци из Шумадије су широке и објективне интелигенције, воде се интуицијом и осећајем, пуни су полета и ентузијазма, а поседују велике склоности за науку, књижевност и уметност (Цвијић 1992: 52-53). Српски сељак је израз културне интимности, односно аспект културног идентитета који се сматра извором спољашње непријатности који истовремено пружа члановима заједнице осећај сигурности и врсту колективност самопоуздања (Hercfeld 2004). Србија је тек у другој половини XX века престала да буде земља сељака (Наумовић 1996: 42) али пошто још увек није успела да побегне са брдовитог Балкана, покушава да експлоатише своју позицију као "нормалну" кроз само-егзотизацију (Živković 2001b). С тим у вези, културна интимност служи да повеже ауто и хетеростереотипе, упакује их и презентује као нешто узбудљиво, непоновљиво и примамљиво.

Сељаци имају смисла, не зато што Србија врви од њих, него зато што их на Западу нема ни толико. У серији је приказано да Срби имају огромне сексуалне потенцијале, духовиту нарав која им помаже да се изборе са проблемима, лепе и покорне жене. Вулгарности, сексуалне алузије и шале имају за циљ да гледаоцима првенствено осветле да Србији Запад није ни потребан јер Срби воде здрав, природан и растерећен живот.²¹

"Увек си ми драга била, домовино моја мила, Југославијо, Југославијо"

У овом раду сам анализирао неке од елемената одговорне за популарност серије "Курсације" Гранд продукције, на основу доступних визуелних извора, интервјуа са сценаристом и глумцем Сашом Пантићем и одређеним бројем гледалаца.

Један од разлога популарности "Курсација" је употреба националног и етничког хумора зато што он делује као колективни психолошки механизам којим се реагује на затечене социјалне услове који нису усклађени са људским жељама, потребама и могућностима (Љубоја 2001: 189). Етнички хумор Србима помаже да залече своје ране док употребљени национални стереотипи омогућава идентификацију са групом и развијање свести појединца о сопственом идентитету (Рот 2000: 274-279).

²¹ Према Ђурковићу (2005: 371), телевизијске серије између 2000-2005. године нису ни на који начин реферирале на село. Поред "Курсација", тематиком села се у новије време баве и серије на РТС-у, "Село гори а баба се чешља" у режији Радоша Бајића, "Мој рођак са села", Марка Маринковића и серија телевизије Пинк "Сељаци" Драгослава Лазића (v. Орачић 2009).

"Курсације", односно (југо)носталгична сећања која серија буди, враћају гледаоце у време стабилности, слободе и мира. Иако о "Курсацијама" влада или изразито позитивно мишљење или се осуђују као нешто безвредно, затупљујуће и срамотно за Србију,²² сматрам да промена садржаја тешко да би променила и жеље и потражњу за "Курсацијама". Нису у питању знање, класе, статуси или сталежи који утичу на њихову гледаност већ неповољна друштвено-економска ситуација. Љубитељи "Курсација" у Србији негују своја сећања на "Златно доба" јер садашњу ситуацију сматрају чемернијом. Не сањају о ЕУ већ о ЈУ. Југославија је око тридесет година била чланица Покрета несврстаних у коме је имала једну од водећих улога, као земља оснивач и као једна од ретких европских земаља (поред Кипра и Малте) које нису припадале НАТО и Варшавском пакту и чија се званична политика заснивала на пропагирању идеја слободе, мира и равноправности (cf. Tadić 1976; v. Rajak 2005). "Југословени себе нису смештали ни у Први свет (Запад) ни у Други свет (Исток) већ у Трећи свет, али дефинисан не као заостали Југ, већ као прогресивни и поносни покрет Несврстаних. И мада је Југославија за Запад и даље лежала на Истоку (...) са свим припадајућим симболичким конотацијама, људи у Источној Европи су признавали да је у поређењу са њима Југославија "западњачка" (Živković 2001b: 75)". Своју позицију Југославија је изгубила после слома комунизма када је смештена међу европске периферије (Živković 2001b: 76). Иако су још од 1980-те, а поготово са Титовом смрћу уследили политичко-економски проблеми (Naumović 2008: 220; 240) као што су инфлација, инострани дуг, незапосленост, неефикасност и неравноправност унутар самоуправљачког система, права криза је уследила деведесетих година XX века са распадом Југославије и ратовима на њеној територији (Jansen 2005). У осиромашеној Србији, већина људи је схватала транзицију као пад животног стандарда. Мања куповна моћ, све већа незапосленост и драстично укидање погодности социјалног система навели су људе на закључак да су раније ипак живели боље (Jansen 2005: 28-29). То све указује да су "Курсације" последица а не узрок. Омогућавају слику пријатнијег живота у Србији јер су се људи уморили од тужних вести, чекања, лажи и тапкања у ме-

²² <http://vukajlija.com/kursadzije>; <http://www.opusteno.co.yu/forum/viewtopic.php?t=1193&sid=eb37ee716ea3bafb18c8092c7a3f9bd5>; <http://www.subotica.com/forum/viewtopic.php?t=4092>; <http://www.subotica.com/forum/viewtopic.php?t=4092&postdays=0&postorder=asc&start=15>; http://www.youtube.com/comment_servlet?all_comments&v=LYJlo587sdI; http://www.youtube.com/comment_servlet?all_comments&v=rwiWufzXkRUh; http://www.youtube.com/comment_servlet?all_comments&v=p7cArJj03y8; http://www.youtube.com/comment_servlet?all_comments&v=lGsbq2csFO8; http://www.youtube.com/comment_servlet?all_comments&v=gj0U5jH6JGo

сту.²³ Како то истиче И. Спасић, данашња изражена жудња за "редом" је једним делом условљена стварним нередом који је уследио почетком 1990их (2003: 105).

Иако је Геца носилац негативних особина, он изазива међу гледаоцима врсту националног поноса. Упркос својој заосталости и примитивности он носи дражи егзотике коју Запад нема (и никада је неће имати јер се она губи уласком у Европску унију). У серији су фрустрације и губици исканалисани у позитивне особине - јединствене балканске врлине. Етнички хумор серије "Курсације" пружа врсту сатисфакције јер оправдава положај Србије својим сељачким менталитетом и врлинама, које су пожељне али недостижне. Према речима Саше Пантића, Србија ће само бити јача што се већ сада види. "Шта нам се све десило а опет смо јаки у односу на друге? Срби су феномен. Сви би хтели да буду ми". У том смислу, серија има терапеутско дејство, готово као успаванка: "Јесмо били и бићемо! До тада, они ће желети да буду ми".

Тачно је да медији имају велику улогу у обликовању нашег погледа на свет²⁴ али и све већа медијска понуда отвара нове могућности за рекреирање наших схватања. Медији не нуде готове поруке већ позивају гледаоце да се укључе у њено креирање и "дорађивање" у складу са својим друштвеним и културним статусом, личним мотивацијама и способностима (Ћурчић 2004). Гледаоци иако су условљени својом средином, друштвеном и културном позицијом, истовремено су и актери а не искључиво пасивни и немоћни примаоци садржаја. С тим у вези, сматрам да серија иако експлоатише појмове југоносталгије и сељака, упакованих у форму етничког хумора и стереотипа, она не детерминише гледаоце на један фиксни и непроменљиви поглед на свет већ, пре, представља средство за пренебрегавање аномалија у савременом српском друштву.

²³ Јансен, пишући о Србији током Милошевићевог режима, југоносталгију описује као сећање на "дом" у заједничком културном простору, отпор национализму, али и као чежњу за политичким променама (2005: 254-259). Иако су политичке промене "стигле", мислим да је та "чежња за надом коју је социјалистичка прошлост уливала" (Jansen 2005: 259) и даље присутна с обзиром на неодређен статус Србије према/у Европској унији, нерешеним питањима хашких осуђеника и Косова (истраживање је рађено пре отцепљења Косова).

²⁴ Медији могу служити као средство за ублажавање реалне ситуације (Vuksanović 2007: 9; http://www.nspm.org.yu/kulturnapolitika/2007_ikronja.htm; cf. Гавриловић 2005).

Литература:

- Цвијић, Јован (1992/1966) Динарски, централни и панонски тип, у: Б. Јовановић (ур.), Карактерологија Срба, Београд: Научна књига, 33-88
- Ćurčić, Nevena (2004) Texts, Audiences and Relations of Power Research Paradigms in Media and Cultural Studies, in D. Radojčić (ed.), Glasnik etnografskog instituta LI, Beograd: Etnografski institut SANU, 29-42
- Ђурковић, Миша (2005) Прва петолетка: домаће телевизијске серије и трансформација система вредности у транзицији, Социолошки преглед, XXXIX (4), 357-381
- Eriksen H. Tomas (2004) Etnicitet i nacionalizam, Beograd, XX vek
- Fisher J. Michael (1986) Ethnicity and the Post-Modern Arts of Memory, in J. Clifford and G. Marcus (eds.), Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography, Berkley-Los Angeles-London: University of California Press, 194-233
- Гавриловић, Љиљана (2005) Прелудијум за антропологију медија, у Љ. Гавриловић (ур.), *Етнологија и антропологија: стање и перспективе*, Београд. Етнографски институт САНУ, 143-150
- Gordi, Erik (2001) Kultura vlasti u Srbiji. Nacionalizam i razaranje alternativa. Beograd, SAMIZDAT B92
- Hejvud, Endru (2004) Politika, Beograd, Clio, 203-241
- Hercfeld, Majkl (2004) Kulturna intimnost, Beograd, XX vek
- Jansen, Stef (2005) Antinacionalizam, Beograd, XX vek
- Kuljić, Todor (1997) Titova nacionalna politika, Istorija 20. veka XV (2), 141-174
- Kuljić, Todor (2004) Tito u novom srpskom poretku sećanja, Sociologija XLV (2), 97-116
- Љубоја, Гордана (2001) Етнички хумор XX века у хумористичкој штампи Србије, Београд, Етнографски музеј у Београду
- Малешевић, Мирослава (2005) Традиција у транзицији: У потрази за "још старијим и лепшим" идентитетом, у Љ. Гавриловић (ур.), *Етнологија и антропологија: стање и перспективе*, Београд: Етнографски институт САНУ, 219-234
- Mendras, Henri (1986) Seljačka društva, Zagreb, Globus, 27-35; 107-127
- Mos, Kevin (2002) Jugoslovenski transseksualni heroji: "Virdžina" i "Marble Ass", Reč 67/13, 327-346.
- Наумовић, Слободан (1995) Устај сељо, устај роде: Символика сељаштва и политичка комуникација у новијој историји Србије, Годишњак за друштвену историју II (1), 39-63.
- Nedeljković, Saša (2006) Mit, religija i nacionalni identitet: Mitologizacija u Srbiji u periodu nacionalne krize, Етноантрополошки проблеми, 1 (1), 155-179
- Орачић, Nevenka (2009) Baba češlja Srbiju, Политика Online, 03. мај Доступно са <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/Seljaci-kao-TV-junaci/Baba-cheshlja-Srbiju.lt.html> [мај 2009]

Курсације...

Palmberger, Monika (2008) Nostalgia Matters: Nostalgia for Yugoslavia as Potential Vision for a Better Future, *Sociologija* L (4), 355-370 Доступно са http://www.komunikacija.org.yu/komunikacija/casopisi/sociologija/L_4/02/show_download?stdlang=ser_lat

Pasquali, E. Anne (2003) Humor: An Antidote for Terrorism, *Journal of Holistic Nursing* 21, 398-414

Petranović, Branko (1988) Istorija Jugoslavije 1918-1988: Socijalistička Jugoslavija 1945-1988, knj. 3, Beograd, Nolit, 380-400

Prošić-Dvornić, Mirjana (1989) Narodna nošnja Šumadije, Zagreb, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske

Rajak, Svetozar (2005) In Search of a Life Outside the Two Blocks: Yugoslavia's Road to Non-Alignment, u: Lj. Dimić, (ur.), *Velike sile i male države u hladnom ratu 1945-1955. Slučaj Jugoslavije*, Beograd: Katedra za istoriju Jugoslavije Filozofskog fakulteta, Arhiv Srbije i Crne Gore, Institut za noviju istoriju Srbije, London: Centar za istraživanje hladnog rata LSE, 83-105.

Rot, Klaus (2000) *Slike u glavama*, Beograd, XX vek

Tadić, Bojana (1976) Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa, Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu

Schäuble, Michaela (2008) Future Nostalgia: Some Reflections on Conceptualising Suffering and Hope in Post-War Rural Dalmatia (unpublished document 2008) Рад цитиран са одобрењем аутора

Spasić, Ivana (2003) Sećanje na nedavnu prošlost, u Z. Golubović, Đ. Pavićević i I. Spasić (ur.), *Politika i svakodnevni život u Srbiji 1999-2002*, Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 99-139

Verderi, Ketrin (2005) Šta je bio socijalizam i šta dolazi posle njega? Beograd: Edicija REČ

Vuksanović, Divna (2007) *Filozofija medija: ontologija, estetika, kritika*, Beograd, Čigoja štampa

Živković Marko (2001a) *Serbian Stories of Identity and Destiny in the 1980s and 1990s*. Dissertation. Chicago, The University of Chicago, 1-56

Živković, Marko (2001b) Nešto između: simbolička geografija Srbije, *Filozofija i društvo* XVIII, 73-11

Извори:

визуелни материјал:

Kursadžije 1. 2006. DVD. Режија Саша ПОПОВИЋ. Србија: Grand production.

Kursadžije 2-5. 2007. DVD. Режија Саша ПОПОВИЋ. Србија: Grand production.

Курсације. 2008. Представа одржана поводом прославе завршетка пословне године Електродистрибуције у ресторану Дома војске Југославије.

web странице:

- <http://vukajlija.com/kursadzije> [ноембар 2007]
<http://www.opusteno.co.yu/forum/viewtopic.php?t=1193&sid=eb37ee716ea3bafb18c8092c7a3f9bd5> [ноембар 2007]
<http://www.subotica.com/forum/viewtopic.php?t=4092> [ноембар 2007]
<http://www.subotica.com/forum/viewtopic.php?t=4092&postdays=0&postorder=asc&start=15> [ноембар 2007]
http://www.nspm.org.yu/kulturnapolitika/2007_ikronja.htm [ноембар 2007]
http://www.nspm.org.yu/kulturnapolitika/2007_hofman2.htm [децембар 2007]
<http://en.wikipedia.org/wiki/Yugonostalgia> [децембар 2007]
http://www.youtube.com/comment_servlet?all_comments&v=LYJlo587sdI
[јануар 2008]
http://www.youtube.com/comment_servlet?all_comments&v=rwiWufzXkRUh
[јануар 2008]
http://www.youtube.com/comment_servlet?all_comments&v=p7cArJj03y8
[јануар 2008]
http://www.youtube.com/comment_servlet?all_comments&v=lGsbq2csFO8
[јануар 2008]
http://www.youtube.com/comment_servlet?all_comments&v=gj0U5jH6JGo
[јануар 2008]
<http://www.pressonline.co.rs/vest.jsp?id=32122> [мај 2008]
<http://www.lisinski.hr/PokaziDatum.asp?datum=9.3.2008> [мај 2008]
<http://www.leksikon-yu-mitologije.net/read.php?id=5387> [јун 2008]
<http://www.seecult.org/portal/html/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=13762&mode=thread&order=0&thold=0&POSTNUKESID=58fb6a3fe7d764f20a366397f8cf1a33> [јун 2008]

Marija Krstić

***KURSADŽIJE* – "A THERAPEUTIC LULLABY?" – ANALYSIS
OF A POPULAR DOMESTIC COMEDY SERIES**

This paper analyzes Serbian television comedy series "Kursadžije" and its popularity with Serbian audience. The *kursadžije* are representatives of nations of former Socialist Federative Republic of Yugoslavia and participants of the course for "Special Balkan Forces" – all are nationally stereotyped, while the Serb is also socially defined, as "Peasant Serb" (*Srbin-Seljak*). The series demonstrates the effort to define Serb identity through stereotypes and humiliation of other members of former SFRY. I analyzed the contents of the DVD edition of "Kursadžije 1-5", and used the results of interviews with fans and viewers of the series, and an interview with Saša Pantić, actor and screenplay

Курсаџије...

writer of "Kursadžije". Despite poor quality of the series which is mostly based on use of ethnic humor, this sitcom is very popular among various social, educational and age groups in Serbia. Therefore, aim of the research was to reexamine reasons why is such (re)construction of Others important to the audience, and is "Yugo-nostalgia", viewed as craving for better times, one of the reasons for huge acceptance and popularity of the series.

Key words: "Kursadžije", national stereotypes, Serb peasant, ethnic humor, Yugo-nostalgia